

Európa és az EU török szemmel

Egeresi Zoltán¹

Törökország és Európa, Törökország és az EU-csatlakozási folyamatokról jelentős szakirodalom áll rendelkezésre, amely jellemzően az európai nézőpontot, illetve a csatlakozás kapcsán főleg annak az Unióra gyakorolt hatásait mutatja be. Azonban Törökország és a jelenlegi uniós csatlakozási folyamatok megértéséhez szükséges a törökök Európa- vagy EU-percepciójának, illetve a kontinens részéről a Törökországot érő hatások, azokra adott válaszok áttekintése is.

Jelen tanulmány ezt az aspektust kívánja a legfontosabb folyamatokat kiemelve bemutatni. A mű, a kontinens és Törökország kapcsolatát alapvetően egy kihívás és az arra adott modernizációs válaszként értelmezi, melyben egyszerre jelent meg a versengés és konfliktus, illetve ehhez kapcsolódóan a követési kényszer is. Ebből kifolyólag a 18. századtól napjainkig tart a vizsgált időkeret, melyben a tanulmány a modernizáció legfontosabb területeit, illetve a (különösen az utóbbi húsz év során) török percepciók változását ismerteti.

1. Modernizációs nyomás Európa felől és az Oszmán Birodalom hanyatlása

Az Oszmán Birodalom első komolyabb válságát Buda és a magyarországi-horvátországi hódításainak elvesztését szentesítő karlócai béke aláírásakor élte meg (1699). Azt ezt követő két évszázadban a Birodalom lemaradása egyre nyilvánvalóbbá vált, ami reformokra késztette a szultánokat. A vereségek után az első komolyabb próbálkozás, a magyar származású Ibrahim Mütefferika nevéhez fűződik.² 1727-ben III. Ahmed szultán engedélyével ő volt az első, aki muszlim nyomdát alapíthatott a birodalomban.³ 1732-ben „*Az ész érvei a nemzetek politikája részére*” címmel könyvet készített az uralkodónak, melyben arra az egyre aktuálisabbá váló kérdésre kereste a választ, hogy az Oszmán Birodalom miért marad alul a nyugati hatalmakkal szemben. Az elég sokrétű magyarázatban szerepelt Anglia és Hollandia parlamentáris berendezkedése, a nyugati jog és racionalitás, de alapvetően a hadseregfejlesztés terén bekövetkező lemaradás a Birodalom vereségeinek az oka. A következő évtizedek területvesztései – elsősorban Oroszországgal szemben – többnyire igazolták ezt a tételt.

Nyugati, elsősorban francia segítséggel (de Bonneval vagy François Baron de Tott) már a 18. század folyamán megindult a modern katonai oktatási központok létrehozása. 1734-ben mérnöki iskolát (Hendeshane) alapítottak, majd III. Musztafa uralkodása alatt (1757-1774)

¹ Doktorandusz, Budapesti Corvinus Egyetem.

² Erről lásd bővebben: BERKES, N. 1998: The development of secularism in Turkey. London.

³ II. Bajezid szultán még a 15. század végén megtiltotta az arab betűs nyomdászatot, ennek megfelelően görög, örmény, zsidó nyomdák működhettek a birodalomban, de muszlimok nem.

megnyitotta kapuit az első tengerészeti, illetve matematikai akadémia.⁴ A nagy modernizációról szóló 19. század első felében továbbra is hadseregreform maradt a legfontosabb célkitűzés: III. Szelim szultán (1789-1807) kísérletei a hadsereg modernizálására (új rend – nizám-i dzsedid) és a janicsárság megszüntetésére a meggyilkolásával végződtek. Azonban II. Mahmudnak (1808-1839) sikerült felszámolnia a privilegizált csoportot, és német tisztek behívásával (így például 1835 és 1839 között az „idősebb” Moltke irányította a sereg modernizációját) újabb lendületet vett a hadsereg átszervezése.

Ennek ellenére a 19. század folyamán fokozatosan mélyült a Birodalom és az európai államok közötti szakadék, mind gazdasági, mind katonai téren. Ennek leküzdésére az „ellenfél” vívmányainak átvétele és a felzárkózás a mindenkori szultánok egyre meghatározóbb programja lett. A 19. század közepe éppen az ezt célzó intézkedések miatt a Tanzimat (1839-1876) – átszervezés – nevet kapta. A reformok sorozatát az 1839-ben kiadott gülhane-i Hatt-i Serif (rózsaházi Fennkölt szultáni kézirat) nyitotta meg, mely többek között rendelkezett az élet, a becsület és a magántulajdon biztonságáról.⁵

A reformok révén többek között létrehozták a modern postarendszert, megindult a papírpénzek kibocsátása, közigazgatási reformot hajtottak végre, létrehozták az Egészségügyi Minisztériumot, lehetővé tették a nem muszlimok katonáskodását, megindult a szekularizáció is. Angol, francia segítséggel létrejött a modern bankrendszer, azonban a Birodalom gazdaságilag alárendelt helyzetbe került a nyugati hatalmakkal szemben, amelyek a kapitulációk és hitelek révén jelentős gazdasági előnyöket szereztek.

1856-as szultáni reformrendelettel (Hatt-i Hümayun) kimondták a Birodalom különböző vallású alattvalói közötti egyenlőséget, majd a korszak végére bevezették az oszmán állampolgárságot is. Az egyenlősítés azonban nem elégítette ki az Oszmán Birodalom elszakadni kívánó népeit (ekkor még elsősorban keresztényeket), amelyek függetlenedési mozgalmai már a 19. század elején sikereket értek el (szerbek, görögök), s folytatódtak a század folyamán (lásd bolgárok, örmények). A nacionalizmus terjedése ráadásul nemcsak a keresztény értelmiségi köröket, de a század második felében az oszmán értelmiségiek egy csoportját is elérte, s kezdetét vette a török nemzettudat kialakítása.⁶

A század derekától mind nagyobb számban szerveződtek politikai csoportok, amelyek az állam további modernizációját követelték. 1865-ben létrejött az „újoszmánok” (*yeni osmanlılar*) szervezete, amely a nyugati filozófusok (Montesquieu, Rousseau) nyomdokain haladva alkotmányos monarchiát akart létrehozni. A rövid, alkotmányos monarchiát létrehozni kívánó első alkotmányos korszakot (*Birinci Meşrutiyet*) II. Abdulhamid hosszú uralkodása követte (1878-1909). Az új uralkodó a Birodalom túlélésének kulcsát a szultáni hatalom megerősítésében látta. Abdulhamid az oroszoktól elszenvedett vereség (1877-78) miatt feloszlatta a parlamentet, felfüggesztette az alkotmányt és a későbbiekben elfojtott mindenféle ellenzéki mozgalmat.

⁴ ACER, Z.: Place of Reforms in Western Structuring Process of Ottoman State and their Effect on Modernization (1718-1789). IN: ZfWT Journal of World of Turks 2010. Vol. 2, No. 1, pp. 135-146. pp. 140-143.

⁵ Lásd bővebben: ORTAYLI, İ. 2004: Az Oszmán Birodalom leghosszabb évszázada. Gödöllő.

⁶ A török nemzetépítésben jelentős szerepet játszottak az Orosz Birodalomból az ország területére emigrálók, így például a tatár származású Yusuf Akçura.

E csoportok a rövid alkotmányos intermezzóhoz való visszatérést és a Birodalom megreformálását követelték. Ezek egyik legjelentősebb csoportja a „*jöntürkler*” (a francia *Jeunes-Turcs* kifejezésből) azaz ifjútörökök mozgalma lett,⁷ melynek vezetője az izmiri származású Ahmed Riza volt, aki körül Párizsban meghatározó csoportosulás szerveződött (nem véletlen, hogy a későbbi évtizedek török modernizációjának példaképe Franciaország volt).⁸ Az ifjútörökök 1908-ban szerezték meg a hatalmat, s hozzáláttak a Birodalom megreformálásához. Ezzel a török modernizációnak új korszaka kezdődött.

2. Az atatürki modernizáció

Az ifjútörökök demokratikus államberendezkedés helyett azonban egypártrendszer vezettek be. 1913 után, a három pasa (Talat-Enver-Cemal) hatalomra jutásával pedig egy de facto diktatórikus rendszer alakult ki, s határozottan megindult a török gazdasági-politikai szupremácia biztosítására tett törekvések (oktatás, görögök kitelepítése stb.).⁹ Ezt elősegítette az 1911-től kezdődő katonai vereségek sorozata (Olaszországtól Líbiában, Balkán-háborúk), melyeket a fokozódó német elköteleződés és katonai reformok nem tudtak ellensúlyozni. 1914 októberében az oszmán állam a központi hatalmak oldalán belépett az I. világháborúba, amely a jelentős véráldozat mellett hatalmas területi veszteséggel zárult az 1920-ban aláírt sèvres-i békében (arab tartományok, Kelet-Anatólia, Kelet-Thrákia, Izmir/Szmirna elvesztése, olasz, francia, angol befolyási övezetek kialakítása a megmaradt területeken). Ezt a Musztafa Kemál Atatürk vezetésével kibontakozó függetlenségi háború (1919-1922) végén részben sikerült felülírni: az 1923-ban megkötött lausanne-i békében nemcsak a görögök és örmények által megszállt területek visszaszerzését, hanem az olasz, brit, francia befolyási zónák és a kapitulációk megszüntetését is sikerült elérni. A béke rendezte az állam határait, s a frissen nyert status quo megőrzése a születő Törökország legfontosabb külpolitikai célja lett. A „*Béke itthon, béke a világban*” külpolitikai elvet megfogalmazó Atatürk pontosan tudta, hogy a nehezen biztosított határokat meg kell őrizni, s ennek megfelelően távol kell tartani az országot a konfliktusoktól, s amennyire lehet, integrálni az európai hatalmi rendszerbe.

⁷ A rendkívül sok csoportból összetevődő mozgalomról, annak historiográfiájáról és megítéléséről lásd bővebben: DEMETER G.: The Views of the Young Turks and the Conservatives about Foreign and Domestic Politics before the Balkan Wars. 2006. http://www.clioohworld.net/onlread/3/Demeter_The.pdf

⁸ A századfordulóra az Oszmán Birodalom megmentésére három nagy eszmei irányzat jött létre. Az egyik a már korábban ismert oszmanizmus (osmanlılık) volt, mely a birodalmi tudat megőrzése mellett a nemzetek-etnikumok feletti „oszmán” identitás megőrzését, és a soknemzetiségű Birodalom alkotmányos keretek közötti megreformálását kívánta elérni. A másodikat a szultáni iszlamizmus (islamcılık) jelentette, mely az alattvalók körében az iszlámra épülő összetartozást és ezáltal (a kalifa címét viselő) uralkodó iránti lojalitást kívánta biztosítani (nyilvánvaló módon ez kevésbé kedvezett a nem-muszlim kisebbségeknek). Harmadikként említhető a nacionalizmus (milliyetçilik), mely a török dominanciára épülő nemzetállamot kívánta létrehozni.

⁹ Lásd bővebben: ÜLKER, E.: Contextualising “Turkification”: nation-building in the late Ottoman Empire, 1908–18 IN: Nations and Nationalism 2005 Vol. 11, Nr. 4, pp. 613–636.

Atatürk elnöksége alatt (1923-1938) a török történelem legradikálisabb modernizációja zajlott, amely viszont csak a korábban elindított folyamatok folytatása volt. Az atatürki modernizáció az ifjútörök „hagyomány” továbbélését jelentette, azzal a megkötéssel, hogy ez már egy egyértelműen nacionalista vezetés állam- és nemzetépítését vonta maga után, amely ehhez minél határozottabban szakítani kívánt a múlttal. Így az Oszmán Birodalom „romjain” egy új állam, Törökország (*Türkiye*) jött létre.

A korábbi évtizedek gyakorlatának megfelelően a modell ezúttal is Nyugat-Európa, azon belül pedig Franciaország, Svájc és Olaszország volt. A szekuláris államrend megteremtése érdekében betiltották a vallási rendeket, felszámolták a medreszéket, létrehozták a Vallási Ügyek Minisztériumát (*Diyanet*), s az imámok állami alkalmazottak lettek (ezzel lényegében az állam „maga alá gyűrte” a vallási életet). 1924-ben megszüntették a kalifa tisztséget. A szekuláris oktatás feltételei is megnövekedtek: új iskolákat alapítottak, illetve „nemzeti iskolákat” (*millet mektepleri*) hoztak létre a felnőttek közötti írástudatlanság visszaszorítására.¹⁰ Szintén a nemzetiesítés részeként jelentek meg a népi „kultúrházak” (*halk evi, halk odası*). A modernizáció részeként elfogadták a svájci polgári törvénykönyvet, illetve az olasz büntetőtörvénykönyvet. A nemzetiesítés eszközeként létrehozták a Török Történeti Intézetet, nagy lendület kaptak a történelmi és néprajzi kutatások. Mindeközben pedig az állam kíméletlenül elnyomta központosításnak és a szekuláris-nacionalista intézkedéseknek ellenálló kurd felkeléseket.¹¹

3. Változó külpolitikai frontvonalak között: 1938-1987

Törökország az Atatürköket követő elnök, Ismet İnönü a szövetségi blokkok közötti ügyes lavírozása révén a II. világháború döntő ideje alatt megőrizte semlegességét (csak 1945 elején vált hadviselő füllé).¹² A háború végével azonban gyökeresen új geopolitikai helyzetbe került az ország. A Szovjetunió megerősödött, amely különösen akkor keltett komoly aggodalmakat Ankarában, amikor Sztálin bejelentette, hogy igényt tart Karşra és Ardahanra. 1945-47-ben ezek a nyilatkozatok egyre fenyegetőbbnek tündek: Irán Törökországgal határos részein szovjet gyámkodással létrejött kurd és azeri báballamok, a bulgáriai kommunista hatalomátvétel, a görög polgárháború a kommunista és jobboldali csoportok között, Ankara számára bekerítéssel fenyegettek. Az amerikai *containment* és a nyugati blokkhoz történő csatlakozás jelenthetett alternatívát az ország számára. Az ebbéli törekvések (Törökország csapatokat küldött az Egyesült Államok oldalán a koreai háborúba) 1952-ben érték el céljukat, amikor az ország NATO-tagállammá vált. Sőt, a védőpajzs szerepét is betöltötte: a „demokratikus” Törökország „védte” a kapitalista Nyugatot a kommunista Szovjetunióval szemben (lásd Jupiter-rakéták és a kubai

¹⁰ BAHATTIN, D.: Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler. In: Akademik Bakış, 2008. Vol. 1, No. 2, pp. 155–176.

¹¹ A korszakban folyó nemzetépítésről lásd bővebben: CAGAPTAY, S.: Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey: Who Is a Turk? New York. 2006.

¹² Az ország a 30-as években, illetve a háború alatt nagy számban fogadott be közép-európai menekülteket (így például németeket, magyar zsidókat).

rakétaválság).

Miközben Törökország elkötelezte magát az észak-atlanti szövetség mellett, addig megindult a demokratizálódási folyamat is. 1946-ban tartották az első többpárti választásokat, majd az 1950-ben rendezett választásokon az ellenzék fölényes győzelmet is aratott. A hatalomra kerülő Adnan Menderes-kormány erősen nyugatpárti politikai irányvonal mellett kötelezte el magát, amely nemcsak katonai, hanem gazdasági együttműködés formájában is realizálódott. Az amerikaiaktól és németektől kapott hitelek mellett az 1960-as évektől megindult a török munkaerő „kihelyezése” is Nyugat-Európába (a hazautalások élénkítően hatottak a török gazdaságra, illetve a visszatelepedő törökök nemcsak tőkét, de know-howt is hoztak magukkal). Az 1961-ben Németországgal kötött munkaerő-egyezményt továbbiak követték, amely rövid időn belül több százezer török kivándorlását eredményezte. Mindez a családegyesítés jelenségével kiegészülve egy gyorsan növekvő, több milliós diaszpóra kialakulásához vezetett, amely egyre fontosabb szerepet tölt be a török külpolitikában és uniós kapcsolatokban.¹³ Európa és Törökország közötti gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzésének érdekében Ankara az elsők között, Görögországgal egy időben jelentette be társulási igényét (az ország 1964 óta társult tag) az Európai Gazdasági Közösséghez (a továbblépést azonban évtizedekig megakadályozták a katonai puccsok és az ország elmaradottsága).

4. A csatlakozás bejelentésétől az AKP hatalomra jutásáig

A hazautalások és a nyugati gazdasági kapcsolatok diverzifikálódásának ellenére az importhelyettesítésre törekvő, alig liberalizált török piac gazdaságilag nem lett volna versenyképes egy európai piacon, emiatt a politikusok nem kezelték prioritásként a csatlakozást. Változást ebben a közgazdász Turgut Özal hatalomra kerülése hozott, aki az 1970-1980-as évek fordulójától jelentős liberalizációt hajtott végre. Ő volt az, aki 1987-ben bejelentette országa uniós csatlakozási szándékát.

A csatlakozás szükségességéről és helyességéről élénk belső vita alakult ki. Ez az érdekközösség ellenére nem volt egyértelmű, s felhívta a figyelmet az előző évszázadok török történelmének kettősségére: (Nyugat-)Európa egyrészt minta, legtöbbször mégis veszélyt jelentett az Oszmán Birodalomra. Csúcspontként pedig ne felejtjük el, az I. világháború végén kis híján az ország teljes feldarabolása következett be.

Turgut Özal *„Törökország Európában, Európa Törökországban”* című művében (1991) a törökök európaisága mellett érvelt. Szerinte országa jövője Európában van, de az európaiaknak el kell fogadniuk a törökök sajátosságait is. A könyv fő problematikája a keresztény-muszlim ellentét feloldása, bár Özal különösen azt hangsúlyozza, hogy a török iszlám különbözik a szaúdi vagy az iráni iszlámtól. Az ellentétek feloldását végül a szekularizmusban találja meg: bár a vallás fontos a

¹³ Erről a folyamatról lásd bővebben: BILGILI, Ö. & SIEGEL, M.: Understanding the changing role of the Turkish diaspora. UNU-MERIT Working Paper Series 2011 No. 39.

törökök számára, és az egyén lehet hívő muszlim, azonban az állam szekuláris.¹⁴

Ennek ellenére a török külpolitika Özal 1993 halála után nem maradt mindig konszenzusosan EU-párti. Törést jelentett ebből a szempontból az iszlamista Refah (Jólét) Párt hatalomra kerülése 1996-97-ben. Necmettin Erbakan, a párt vezetőjének első miniszterelnöki útja Iránba vezetett, majd pedig Egyiptomba és Líbiába, s megpróbált egy, az iszlámra épülő szövetséget kiépíteni a legjelentősebb muszlim országok részvételével (erre részben sor is került a D-8 létrehozásával). Noha ezek az országok nem mindig fogadták a közeledését, demonstrálta, hogy a török iszlamisták szerint Törökország nem a sokat kritizált, „keresztény” Európa, hanem a muszlim világ része. A komolyabb irányváltást végül a hadsereg 1997 eleji beavatkozása, „posztmodern puccsa” előzte meg, mely Erbakan lemondásával, majd pedig a párt alkotmánybíróság általi betiltásával járt (1998).

A török külpolitika másik alakítója, Ismail Cem volt, aki egy meglehetősen volatilis kormányzati rendszerben hosszú ideig képes volt megőrizni a külügyminiszteri posztot (1997-2002). Jelentős szerepe volt a görög kapcsolatok normalizálódásában és Bülent Ecevit miniszterelnökkel együtt szorgalmazta azt a külpolitikai nyitást, amely még főleg az Európai Unióra koncentrált (1999-ben az ország megkapta a tagjelölt státuszt). Nyilatkozataiban ő is Törökország „európaisága” mellett érvelt, akár történelmi, akár társadalmi, akár földrajzi érveket veszünk számításba. Végezetül a nagy külpolitikai doktrínerek között meg kell említeni a jelenlegi külügyminisztert, Ahmet Davutoğlут (2009. május -) is. Ő 2001-ben kiadott „*Stratégiai mélység*” című, azóta több tucat kiadást látott könyvében az EU-t, mint a török külpolitika egyik fontos elemét kezeli, de alapvetően pragmatikusan áll a csatlakozás kérdéséhez, s azt a nagyhatalmiságra törekvő török külpolitika egyik célkitűzésének tekinti.

5. Az EU-csatlakozás a belpolitika szolgálatában

2002 fontos változást hozott a török belpolitikában. Az *Adalet ve Kalkınma Partisi* (Igazság és Felemelkedés Pártja – AKP) megnyerte a parlamenti választásokat és többséget szerzett a törvényhozásban. Az igazi problémát a török elit számára nem ez, hanem az AKP vezetőségének múltja jelentette: a vezetők zöme Necmettin Erbakan-féle iszlamista pártok tagja volt. Így a párt két vezető politikusa, Recep Tayyip Erdoğan és Abdullah Gül is iszlamista pártok tagjai voltak (Erdoğan iszlamista izgatás vádjával még börtönbe is zárták). Azonban felismerték, hogy az erbakani út nem járható, s ha sikerül is megszerezni a hatalmat, a hadsereg és szekuláris alkotmánybíróság ellenében nem lehet megtartani. Ennek megfelelően a 2001-ben létrehozott AKP magát a politikai koordinátarendszerben politikai elődjeihez képest máshol pozicionálta. Teljesen EU-csatlakozáspárti programot fogadott el, s a muszlim értékrendszer megőrzése mellett a szekuláris állam fenntartása mellett szállt síkra, s az iszlamista szavazótábor mellett sokkal szélesebb ideológiai alapon határozta meg magát, amely a jobb-közép szavazók megnyeréséhez vezetett.¹⁵

¹⁴ Turgut Özal period in Turkish Foreign Policy: Özalizm. Turkishweekly. 2009.
<http://www.turkishweekly.net/article/333/turgut-ozal-period-in-turkish-foreign-policy-ozalism.html>

Elkötelezettségét alátámasztandó, a párt jelentős sikereket ért el a csatlakozási folyamat terén. 2004-ben Törökországot érettnak találták a tárgyalások megkezdésére, melyek 2005 októberében ünnepélyes keretek között meg is kezdődtek. Fél év alatt gyorsan le is zártak egy fejezetet, a kutatás-fejlesztést. 2006 végére viszont nyilvánvalóvá vált, hogy Ciprus helyzetének rendezetlensége¹⁶ miatt a tárgyalások nem vezethetnek sikerre, mivel Ankara nem hajlandó a ciprusi hajókat és repülőket török területekre engedni, ami hat fejezet azonnali befagyasztásával járt. A következő években lényegében csak a „technikai” fejezeteket nyitották meg, jelenleg alig maradt olyan fejezet, amely Ciprus, Görögország vagy a német-francia tandem valamely tagjának ellenkezése miatt ne lenne zárva. A tanulmánynak nem célja a török csatlakozás részletes bemutatása, itt csak a török percepciók változásához kapcsolódóan foglalkozunk vele.

Az AKP-kormány szempontjából létkérdés volt a csatlakozási tárgyalások megkezdése és fenntartása (ennek nagy szerepe volt 2007-ben a puccs, illetve 2008-ban az alkotmánybíróság általi felosztatás elkerülésében). Ráadásul az EU támogatta a hadsereg túlhatalmának leépítésében a kormányt. Így különösen az első AKP-kormányok alatt az uniós csatlakozást sokan rendkívül pozitívan értékelték, amely jelentősen hozzájárul az ország demokratizálódásához.¹⁷ A gazdaságilag Törökországnak szintén érdeke volt a tárgyalások megkezdése: ez már a(z európai) befektetők számára elegendő bizalmat adott a beruházások megindítására, illetve a 2005-től fellendülő török privatizáció is sokkal könnyebben indulhatott meg a tárgyalások védernyője alatt.

A tárgyalások megakadása 2006 után viszont az EU támogatottságának csökkenését hozta, illetve hozzájárult a „kettős-mérce” típusú kritikák, illetve ezzel szoros összefüggésben az EU mint keresztény klub percepció megjelenéséhez. Ez utóbbi főleg a ciprusi kérdésre vonatkozott, ahol Törökország a saját kikötőinek/repülőtereinek megnyitásáért cserébe Észak-Ciprusi Török Köztársasággal történő kereskedelemről szóló tárgyalások megindítását kérte, mindhiába.¹⁸ A török vezetés a tárgyalások megfeneklését az unió politikai döntéseként értékelte, amely eleve megakadályozza a török csatlakozást.

Ráadásul az elmúlt évek gazdasági-külpolitikai fordulatainak köszönhetően Törökország inkább regionális (nagy)hatalomként próbálja pozicionálni magát. Ebben a helyzetben értelemszerűen az EU jelentősége csökken, miközben az arab világé növekszik, különösen a gyarapodó gazdasági érdekeltségek miatt, amit a kereskedelem bővülése és a török befektetések növekedése jelez. Az unió leértékelődése a török belpolitikai diskurzusban azon a jelenségen is tetten érhető, hogy a jelenleg zajló demokratizációs folyamatokat, kisebbségi, alkotmányos reformokat nem kapcsolják össze az uniós csatlakozással. Végezetül az előbb említett okok mellett kulcsfontosságú a Törökországban lassan évtizedes gazdasági növekedés jelentette

¹⁵ TAKIN, Y.: AKP's Move to "Conquer" the Center-Right: Its Prospects and Possible Impacts on the Democratization Process. IN.: Turkish Studies. 2008. Vol. 9, No. 1, pp. 53–72.

¹⁶ A két részre szakadt Ciprus egyesítésére 2004-ben az Annan-terv bejelentése idején kínálkozott a legnagyobb esély, melyet az Erdoğan-kormány is támogatott. A tervet végül a ciprusi görögök népszavazáson visszautasították.

¹⁷ ERALP, A. –TORUN, Z.: Europe as Seen from Turkey: From a Strategic Goal to an Instrumental Partnership? IN.: Perspectives 2012. Vol.20, No.2 pp. 83-102. p. 88.

¹⁸ ERALP, A. –TORUN, Z.: Europe as Seen from Turkey: From a Strategic Goal to an Instrumental Partnership? IN.: Perspectives 2012. Vol.20, No.2 pp. 83-102. p. 87.

vagyonosodás. A korábbi évtizedek gyakori válságai sújtotta ország 2002 óta szinte töretlen (2009-es évet leszámítva) 5-10 százalékos gazdasági növekedést mondhat magáénak, amely a lakosság körében életszínvonal növekedéssel, illetve az egyre gyarapodó középosztály kialakulásával járt.¹⁹ Mindez csatlakozás nélkül következett be, így érthető az EU-tagság szerepének csökkenése a gazdasági fellendülést illetően.

A közvélemény-kutatások is megerősítik, hogy az Európai Unió támogatottsága a török társadalomban csökkent az elmúlt egy évtizedben. Az Transatlantic Trends felmérései alapján a török lakosság körében az uniós tagság megítélése, mint „jó dolog” a 2004-es 70 százalék fölötti szintről 2006-ban 54 százalékra esett vissza. Ez az érték a későbbiekben tovább csökkent, s 2013-ban a 44 százalékos érték körül mozog.²⁰ Ezt az eredményt némileg árnyalja a TESEV 2010-es felmérése, ahol a megkérdezettek 69 százaléka válaszolta azt, hogy Törökországot az Európai Unióban akarja látni. A TESEV kutatásai alapján ráadásul arra az eredményre jutottak, hogy a jellemzően kurdok által lakott délkelet- és kelet-anatóliai régiók lakosságának körében a legmagasabb a csatlakozás támogatottsága.²¹

6. Konklúzió

A tanulmányban áttekintettük Törökország és Európa kapcsolatainak változását az utóbbi háromszáz évben. Ezek alapján elmondható, hogy a 17. század végétől kezdődően a fokozatos területvesztés miatt a kontinenssel (vagy legalábbis nagyhatalmaival) szemben kettős szemlélet alakult ki, mely az egyre fenyegetőbb ellenfelek és a fejlettebb példaként szolgáló Nyugat képét vegyítette. A modernizációs kihívás a 18-19. századtól meginduló reformkorszakok (így például a Tanzimat) a nyugati vívmányok átvételét eredményezte. Az Oszmán Birodalom megszűnésével és a Török Köztársaság kikiáltásával kezdődő Atatürk modernizáció lényegében a modernizációs folyamatot vitte tovább és egy szekuláris nemzetállam megteremtését tűzte ki célul, amely számára referenciát a kor Franciaországa, Olaszországa és Svájc jelentette.

A II. világháborút követő hatalmi átrendeződés Ankarát a nyugati blokkba történő integrálódásra sarkallta. A Szovjetunió jelentette fenyegetés elől a NATO kínálta katonai védelmet, gazdaságilag pedig az EGK-hez történő társulás jelenthette a felzárkózást. Köszönhetően a sorozatos katonai puccsoknak, s a jelentős társadalmi töréseket okozó jobb-bal szembenállásának, Ankara erejéből nem futotta a társulás elmélyítésére.

Az 1980-as évek végétől a török elitben konszenzus alakult ki az európai uniós csatlakozásról – ezt törte meg a rövid erbakani intermezzo –, melyet Turgut Özal elnök és Ismail Cem külügyminiszter erősen propagáltak. A 2002 után az iszlamista háttérű AKP az uniós

¹⁹ Lásd bővebben: SZIGETVÁRI T.: Törökország gazdasági átalakulása és külgazdasági expanziója. IN.: Külügyi Szemle 2013. No. 1. pp. 22-38.

²⁰ Transatlantic Trends. Prezentáció 2013. p. 9. http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1380206529-8.Transatlantic_Trends_Key_Findings_2013.pdf

²¹ AKGÜN, M., GÜNDOĞAR, S. S., GÖRGÜLÜ, A., AYDIN, E. 2011: Türkiye’de Dış Politika Algısı, TESEV. pp. 14-16. http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/8807ef5e-c9be-4c88-9d10-2a2ea5af042c/Turkiye'de%20Dis%20Politika%20Algisi_05.2011.pdf

csatlakozás programjával került hatalomra, s az első ciklus alatt fontos eredmények születtek, többek között a csatlakozási tárgyalások megkezdése.

Mindezt alapvetően belpolitikai megfontolások indokolták, illetve a török társadalom EU-szimpatíája. A lendületesen megkezdett tárgyalások 2006 után lelassultak, 2010-et követően pedig de facto megálltak. A török külpolitika elmúlt évekbeli irányváltását látva valószínűsíthető, hogy noha névlegesen a csatlakozás továbbra is fontos célkitűzés marad, Törökország egyre inkább egy külön utat kíván követni, mely egy de facto speciális partnerséggel és növekvő regionális hatalmi szereppel járhat.

Irodalomjegyzék:

- ACER, Z.: Place of Reforms in Western Structuring Process of Ottoman State and their Effect on Modernization (1718-1789). In: ZfWT Journal of World of Turks 2010. Vol. 2, No. 1, pp. 135-146.
- AKGÜN, M., GÜNDOĞAR, S. S., GÖRGÜLÜ, A., AYDIN, E. 2011: Türkiye’de Dış Politika Algısı, TESEV. http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/8807ef5e-c9be-4c88-9d102a2ea5af042c/Turkiye'de%20Dis%20Politika%20Algisi_05.2011.pdf
- BAHATTIN, D. 2008: Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler. In: Akademik Bakış, 2008. Vol. 1, No. 2, pp. 155–176.
- BERKES, N. 1998: The development of secularism in Turkey. London. 537 p.
- BİLGİLİ, Ö. – SIEGEL, M. 2011: Understanding the changing role of the Turkish diaspora. UNU-MERIT Working Paper Series 2011. No. 39. <http://www.merit.unu.edu/publications/wppdf/2011/wp2011-039.pdf>
- DAĞI, I. H. 2006: The Justice and Development Party. In: The Emergence of a New Turkey. Democracy and the AK Parti. (szerk.: M. Hakan Yavuz). USA. 2006. pp. 88-106.
- DEMETER G. 2006: The Views of the Young Turks and the Conservatives about Foreign and Domestic Politics before the Balkan Wars. http://www.ciohworld.net/onlread/3/Demeter_The.pdf
- ERALP, A. –TORUN, Z. 2012: Europe as Seen from Turkey: From a Strategic Goal to an Instrumental Partnership? In: Perspectives 2012. Vol.20, No.2 pp. 83-102.
- ORTAYLI, İ. 2004: Az Oszmán Birodalom leghosszabb évszázada. Gödöllő. 276 p.
- Soner Cagaptay: Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey: Who Is a Turk? New York. 2006. 282 p.
- SZIGETVÁRI T. 2013: Törökország gazdasági átalakulása és külgazdasági expanziója. In.: Külügyi Szemle 2013. No. 1, pp. 22-38.
- TAKIN Y. 2008: AKP’s Move to “Conquer” the Center-Right: Its Prospects and Possible Impacts on the Democratization Process. In.: Turkish Studies. 2008. Vol. 9, No. 1, pp. 53–72.
- Transatlantic Trends. Prezentáció 2013. http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/13802065298.Transatlantic_Trends_Key_Findings_2013.pdf
- Turgut Özal period in Turkish Foreign Policy: Özalizm. Turkishweekly. 2009. <http://www.turkishweekly.net/article/333/turgut-ozal-period-in-turkish-foreign-policy-ozalism.html>
- ÜLKER, E. 2005: Contextualising ‘Turkification’: nation-building in the late Ottoman Empire, 1908–18 In: Nations and Nationalism. Vol. 11, No. 4, pp. 613–636.